

IAIC

אגודה ישראלית למען ילדים עולים (ע"ר)

Israeli Association for Immigrant Children

Израильская Ассоциация в Поддержку Детей Репатриантов

Asociación Israelí de Ayuda a los Niños Olim

L'association Israelienne pour les Enfants Immigrants

אגודת ילדי א"י לזכר א"י

www.iaic.org.il

פרויקט "ציפורי לילה"

אגודה ישראלית למען ילדים עולים (ע"ר)

הערכה | מאת פאולינה צלניק

מרצה במכללת בית ברל במסלול קידום נוער,
בבית הספר לחינוך, בתחום הסוציולוגיה של ההגירה

תקציר ההערכה

ההערכה של הפרויקט "ציפורי לילה" התבצעה בחודשי יולי-ספטמבר 2008.

לשם כך נבחרו 7 ישובים, מתוך 25 בהם עובד הפרויקט. לקחו בה חלק 100 נערים ונערות שענו לשאלונים מובנים, כ-100 נערים ונערות השתתפו בקבוצות מיקוד, ו-10 מהמדריכים של המשתתפים רואיינו בראיונות מובנים. על פי הקריטריונים של משרד האוצר, נוער זה אינו מצוי בסיכון.

לאחר ניתוח כל השאלונים, הראיונות, קבוצות המיקוד, ובדיקת סקר שנערך על ידי האגודה, עולה תמונה מורכבת של הפרויקט:

מחד בני הנוער מרוצים מאד ממנו, בוטחים במדריכיהם ורואים בפרויקט אלטרנטיבה יחידה כמעט לבילוי הפנאי ביישוביהם. הם מרגישים - ומציינים בשאלונים שמילאו כי הפרויקט שומר ומגן עליהם.

מאידך עולה תמונה של פרויקט שאין בו די עשייה בכל הקשור בשילוב בני הנוער בחברה הרחבה, העוטף אותם בבועה אתנית, הנראית בעיניהם ובעיני רוב מדריכיהם כפתרון לכל בעיותיהם והתלבטויותיהם. הפרויקט, למרות הצלחתו שאינה מוטלת בספק על ידי משתתפיו ומדריכיו, אינו מצייד אותם בכלים הדרושים לשילוב בחברה הישראלית, ומותיר אותם במצב של מיעוט מתבדל.

כמו כן, זוהו בקרב בני הנוער התנהגויות מסכנות, המטילות ספק לגבי נכונות ההחלטה שלא לכלול אוכלוסייה זאת בקריטריונים של סיכון ומצוקה: בעיית ביקור סדיר, אבטלת הורים הגבוהה במאות אחוזים מהממוצע הארצי, תפיסה לא ריאלית (אל מול נתוני האמת) של זכאות לבגרות, שליטה בלתי מספקת בשפה והעברית ועוד.

מסקנות ההערכה הן:

1. הפרויקט, במתכונתו הנוכחית חשוב ותורם לנערים.
2. הנערים והנערות, הן על פי נתוני ההערכה שבוצעה, והן בהשוואה לנתונים כלל ארציים לגבי נוער דובר רוסית, מהווים אוכלוסייה עם פוטנציאל ניכר להתנהגויות מסכנות ועברייניות, פוטנציאל שבחלקו מתממש.
3. מדריכי האגודה חסרים את הידע וההכשרה המקצועית לעבודתם כעובדי נוער חינוכיים-טיפוליים (מקצוע הקיים בארץ והינו מקצוע אקדמי).
4. מן הראוי שהמודל שפותח על ידי האגודה לילדים עולים (וזוכה להצלחה רבה בקרב אוכלוסיית היעד שלו) יאומץ על ידי גורמים ממשלתיים האמונים על תחום החינוך, הטיפול והקליטה. הפעלתו של הפרויקט על די מדריכי האגודה, בשיתוף (ברמת השדה) של הגורמים הממשלתיים האמורים, עשויה להוות פתרון משמעותי וחשוב לגבי בני הנוער העולים, המתגודדים בלילות ברחובות.

מבוא

רציונל הפרויקט ציפורי לילה" *

החברה הישראלית כחברה קולטת עליה מתמודדת היום עם סוגיות שונות הקשורות לצעירים עולים. אנו רואים כי צעירים עולים רבים שהינם נוער נורמטיבי, חשים תסכול רב מניסיונותיהם להשתלב בחברה ישראלית, לקלוט את השפה העברית, להבין את הקודים התרבותיים החדשים, לבנות קשר רגשי למדינה חדשה. הם נמצאים בהלם תרבותי ולרוב אינם זוכים לתמיכה הנחוצה לא מההורים הנמצאים בעצמם בתהליך קשה של קליטה ועובדים עד לשעות המאוחרות. גם צוותים חינוכיים בבתי הספר ובקהילה מתקשים להתמודד עם ביטויי התסכול של צעירים עולים.

בישובים ובשכונות עם ריכוז גבוה של עולים דוברי רוסית מתגודדים צעירים אלו בקבוצות המוצא, בהן הם נמצאים, ללא השגחת מבוגרים, בשעות הערב והלילה. וזאת כחלק מתהליך ההסתגלות ובהתאם לצרכים נורמטיביים של גיל ההתבגרות הדורש מהם לחפש או ליצור קבוצות התייחסות - קבוצת שווים, הנתפסת כקבוצה הנותנת תחושת בטחון ושייכות. קבוצות מעין אלה נבנות על בסיס ארץ מוצא והסיבות לכך הן: רקע תרבותי דומה, היסטוריה משותפת, כלי מרכזי לתקשורת הוא שפה שהיא שפת האם של הצעירים, בעיות דומות שעיימם מתמודדים בני נוער. כל אלה מביאים את הצעירים ליצור חבורות רחוב.

חשוב לציין כי מדובר בבני נוער נורמטיביים, המשולבים בבתי ספר, והנמצאים במסגרת פורמאלית בשעות שלפני הצהריים. חוסר מעש אחרי הלימודים, חוסר התחברות לתרבות ההורים, חוסר הכרות עם מסגרות לא פורמאליות בקהילה, כל אלה מזרזים את היווצרותן של חבורות הנוער. קבוצות הללו נתונות לרשות עצמן ועלולות להידרדר להתנהגויות המסכנות את הצעירים. כמו כן הם בסיכון של התנהגויות עברייניות: אלימות, ושימוש בסמים ואלכוהול. התנהגויות אלו מסכנות גם אותם וגם את סביבתם. תפקידנו למנוע זאת ולפעול לקליטת צעירים דוברי רוסית בקהילה.

בבדיקה שעשינו, התברר כי הגוף היחיד העובד בקהילה עם צעירים עולים, הוא קידום נוער, המתמקד בנוער מנותק ובנוער בסיכון גבוה. בשירות זה אין המדובר, ברוב מהקומות, במדריכי רחוב, ואין הכוונה לעבודה עם נוער נורמטיבי בשעות הערב. אנו סבורים כי עבודה לא פורמאלית של מדריך נוער, היוצר קשר עם חבורות רחוב הללו, חשובה ביותר. בני נוער בגיל ההתבגרות זקוקים לדמות הזדהות, לחוויות חיוביות המאפשרות להם לגבש זהות חזקה ובריאה. כמו כן הם זקוקים לתיווך בדרך לקליטה בקהילה. נוכחות של עובד כזה בשכונה, בשעות הערב המאוחרות, תאפשר גישור בין הנערים ולבין הקהילה וכן תהווה כתובת לפניית שונות של הצעירים (וגם להוריהם במידת הצורך).

ברצוננו להציע תכנית להפעלת מדרכי רחוב לנוער נורמטיבי דובר רוסית שכוללת עבודה חינוכית לא פורמאלית, זאת באמצעות מדריכי נוער דוברי רוסית, שיעבדו בשעות הערב מאוחרות בישובים ובשכונות עם ריכוז גבוה של העולים דוברי רוסית. עבודה קבוצתית תעשנה תוך הבנה של רקע תרבותי ממנו באים הצעירים העולים. זאת כדי ליצור קשר עם עובד חינוכי קהילתי עליו יוכלו הצעירים לסמוך ולהרגיש עמו בטוחים די הצורך כדי להביע בדרך אפקטיבית את רגשותיהם ומחשבותיהם, הקשורים להסתגלותם לחברה החדשה.

מטרת העל של התוכנית היא לאפשר נוכחות של איש מקצוע דובר שפת האם של הנערים בשעות הערב המאוחרות במקום. באמצעות פעילות זאת ברצוננו להגיע לעבודה אפקטיבית עם חבורות נוער נורמטיבי, דובר רוסית, כדי למנוע את הידרדרות להתנהגויות אנטי-סוציאליות.

אגודה ישראלית למען ילדים עולים (ע"ר) היא בעלת ניסיון של יותר שש שנים בעבודת שטח עם צעירים דוברי רוסית בפריסה ארצית.

אוכלוסיית יעד

נוער נורמטיבי דובר רוסית הנמצא בקבוצות התגודדות - חבורות רחוב. הכוונה לחמישה עשר ישובים שיבחרו לפרויקט, בשיתוף עם הגורמים המקומיים.

מטרת העל של התכנית

לאפשר נוכחות של איש מקצוע דובר שפת האם של הנערים בשעות הערב המאוחרות במקום. באמצעות פעילות זאת ברצוננו להגיע לעבודה אפקטיבית עם חבורות נוער נורמטיבי, דובר רוסית, כדי למנוע את הידרדרות להתנהגויות אנטי-סוציאליות.

מטרת הפרויקט

למנוע הידרדרות של נוער עולה נורמטיבי למצב סיכון והפיכתה לקבוצת מנהיגות בקהילה.

*ממסכי האגודה הישראלית למען ילדים עולים

יעדים

- עיבוד משבר ההגירה
- מתן כלים ומיומנויות להתמודדות עם מצבי לחץ ומשבר
- מתן תמיכה בגיבוש זהות קהילתית חזקה וביצירת יחס חיובי לחברה ישראלית בה הם חיים
- הגברת סיכויים לאי-נשירה מבית ספר ולהשתלבות חברתית

תיאור הפרויקט

במסגרת התכנית המדריך הוא זה שנמצא עם נוער ברחוב, מכיר אותם בסביבתם הטבעית ומתחבר לבני נוער ממקום האמיתי של המציאות בה הם חיים.

עבודתו של המדריך תתמקד ביצירת קשר ובניית יחסי אמון עם בני נוער, שתאפשר עבודה חינוכית לא פורמאלית בסביבה הטבעית שלהם - בשכונת מגוריהם, בפרקים ובמקומות התגודדות השונים בישוב. יחד עם זאת, למדריך תהיה אפשרות לקיים שיחות פרטניות עם הנערים, להפעיל תוכניות חברתיות וליצור גישור בין הנערים ולבן הגופים הקהילתיים השונים. במסגרת עבודתו החינוכית הלא פורמאלית יוכל המדריך להתמקד בעבודה פרטנית ו/או בעבודה קבוצתית מובנית, בהתאם למאפיינים ולצרכים של הקבוצה הספציפית בזמן הנתון.

עבודה של מדריך תהיה חלק בלתי נפרד מעבודה מערכתית עירונית שנעשית עם בני נוער עולים ככלל. הדבר יעשה באמצעות יצירת קשר ותאום עם גורמים קהילתיים, כמו יחידת נוער, יחידה לקידום נוער, מתנ"ס, תנועות נוער וגורמים אחרים רלוונטיים.

המדריך יקבל הכשרה, הדרכה וליווי מקצועי מהאגודה הישראלית למען ילדים עולים וכן משאבים להפעלת תוכניות קבוצתיות שונות. לפי התכנית יועסק מדריך הרחוב ב-50% משרה בשעות הערב, בין 18:00 ל-22:00. ההכשרה, ההדרכה והליווי המקצועי יינתנו בשעות פנויות מעבודתו.

היקף התכנית

שנתיים וחצי, 25 ישובים, 47 מדריכים.

מטרת ההערכה

מטרת ההערכה הייתה לבדוק את מימושם של מטרת העל של התוכנית, של המטרה שהוצבה כמטרת הפרויקט ואת מימושם של היעדים. כדי להתייחס לשונות שבין יישובי הפרויקט נבחרו, מתוך 25 ישובים בהם פועל הפרויקט, שבעה ישובים, על פי הפרמטרים הבאים:

- ראשל"צ - מרכז, אוכלוסייה הומוגנית, מדריך צעיר(ים), פעילות ברחוב ומועדון.
- רמלה - פריפריה, אוכלוסייה מעורבת, מדריך צעיר, פעילות ברחוב ומועדון.
- אשקלון - פריפריה, אוכלוסייה מעורבת, מדריכה מבוגרת, פעילות ברחוב בלבד.
- חדרה - מרכז, אוכלוסייה הומוגנית, מדריך צעיר, פעילות ברחוב ומועדון.
- בת ים - מרכז, אוכלוסייה הומוגנית, מדריך ומדריכה צעירים, פעילות ברחוב בלבד.
- אופקים - פריפריה, אוכלוסייה מעורבת, מדריך ומדריכה מבוגרים, פעילות ברחוב בלבד.
- נהריה - פריפריה, אוכלוסייה הומוגנית, מדריך מבוגר ומדריכה צעירה, פעילות ברחוב ומועדון.

פרמטרים אלו נבחרו כדי לבדוק מהם המרכיבים הספציפיים, התורמים להצלחת הפרויקט. כמו כן, רצינו שיעלה מההערכה הפרופיל של המשתתף הממוצע בפרויקט. באמצעות ההערכה קיוונו למצוא את הייחודיות שבפעילותו של הפרויקט בכל ישוב, זאת כדי להתאימו בעתיד לצרכים הספציפיים של כל ישוב.

מטרת ההערכה: בראש ובראשונה הייתה לבדוק עד כמה עומד הפרויקט במטרות וביעדים אותם הציב לעצמו.

מטרת העל של התוכנית: לאפשר נוכחותו של איש מקצוע יוצא תרבות של הנערים, הדובר שפת האם של הנערים, בשעות הערב המאוחרות במקום. באמצעות פעילות זאת ברצוננו להגיע לעבודה אפקטיבית עם חבורות נוער נורמטיבי, דובר רוסית, כדי למנוע את הידרדרות להתנהגויות אנטי-סוציאלית.

מטרת הפרויקט: למנוע הידרדרות של נוער עולה נורמטיבי למצב סיכון והפיכתה לקבוצת מנהיגות בקהילה.

יעדים: ■ עיבוד משבר ההגירה.

- מתן כלים ומיומנויות להתמודדות עם מצבי לחץ ומשבר.
- מתן תמיכה בגיבוש זהות קהילתית חזקה וביצירת יחס חיובי לחברה ישראלית בה הם חיים.
- הגברת סיכויים לאי-נשירה מבית ספר ולהשתלבות חברתית.

אוכלוסיית הנחקרים

107 נערים ונערות המשתתפים בפרויקט ענו על השאלונים (נספח 1). 12 שאלונים נפסלו, בשל מילוי לא תקין. הבחירה של הנערים והנערות בתוך הישובים שנבחרו להערכה - הייתה אקראית. כ- 100 נערים ונערות נוספים, מאותם הישובים, השתתפו בקבוצות מיקוד, אשר רובן הועברו בשפה הרוסית, לבקשת המשתתפים. מרואיינים ונשאלים אלו מהווים כ- 20% מבני הנוער המוכרים למדריכי הפרויקט, וכ- 80% מבני הנוער הנוטלים חלק פעיל, בדחיפות משתנה, בפרויקט.* כמו כן רואיינו 10 מדריכים על ידי רכזי הפרויקט, באמצעות שאלונים מובנים (נספח 2).

לאור ההערכה ניתן לומר, בסבירות גבוהה, כי מטרת העל של התוכנית השגה. למרות שהיו אלו שאלוני דיווח עצמי, הן של החניכים והן של המדריכים, על פי התייחסויות שונות, של המדריכים והחניכים (האחרונים בקבוצות המיקוד) אווירת המפגשים וזיהויים של רוב החניכים מהן התנהגויות מסכנות ועברייניות, נראה שמרביתם אינם לוקחים חלק במה שמוגדר כהתנהגות מסוכנת או עבריינית**.

לעומת זאת נראה, בעקבות ההערכה, כי מטרת הפרויקט הושגה בעיקר בחלקה הזהה למטרת העל: מניעת התדרדרות. חלקה השני של המטרה: "הפיכתה לקבוצת מנהיגות בקהילה" עדיין מצריך עבודה.

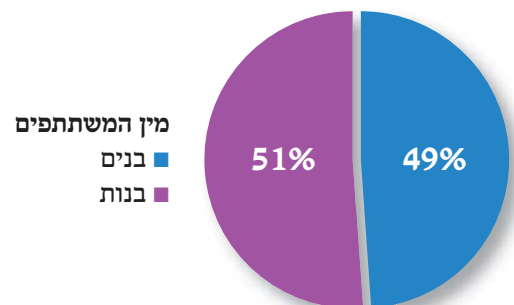
באשר לארבעת היעדים, אנו סבורים כי היעדים השני והרביעי הושגו במידה סבירה, ואילו היעדים הראשון והשלישי הם עדיין יעדי העתיד.

ניתוח שאלוני הנערים

אוכלוסיית הנחקרים

107 נערים ונערות המשתתפים בפרויקט ענו על השאלונים. 12 שאלונים נפסלו, בשל מילוי לא תקין. מרואיינים אלו מהווים כ- 20% מבני נוער המוכרים למדריכי הפרויקט, וכ- 80% מבני הנוער הנוטלים חלק פעיל, בדחיפות משתנה, בפרויקט.

מי הם נערים ונערות שרואיינו- פרופיל הנערים והנערות בפרויקט

גיל

הם בגיל ממוצע של 15.36 שנה, כשהצעיר מבניהם בן 12 והמבוגר בן 24. בממוצע הם נמצאים בארץ 13 שנה, אם כי יש כאלה שנולדו כאן ולא דיווחו על ארץ מוצא ההורים (23%). רובם גרים בפריפריה (55%) ואחוז הנערות מבניהם מעט גבוה מ-50%. 53% באים משכונות הומוגניות.

מקום הלימודים

46% מהם לומדים בבתי ספר עיוניים, 28% בבתי ספר מקצועיים, 14% בבתי ספר אחרים***, ו-6% מהם אינם לומדים ואינם עובדים (הם בגילאי 19-21). כשליש מהם עובדים (בנוסף על הלימודים).

* על פי נתוני מטה הפרויקט

** בשל טיבעו הלא פורמאלי של הפרויקט לא נבדקו רישומי המשטרה בישובים.

*** חלק מהנערים והנערות לומדים בבתי הספר מקצועיים הנמצאים בפיקוח משרד החינוך, ובבתי ספר אלו יש אפשרות לגשת לבחינות בגרות, חלקיות או מלאות. חלק אחר לומד בבתי הספר של משרד התמ"ת, שבמהותן הן סדנאות עבודה המיועדות לרכישת מקצוע מעשי. בתי הספר "האחרים" הם ברובם בית-הספר מהזרם החרדי - "שובו", המושך אליו עולים רבים שכן הלימודים, ההסעות, המזון ניתנים שם בחינם ומהווים גורם משיכה משמעותי עבור אוכלוסייה המתקשה מבחינה כלכלית.

המשפחה, היחסים בתוכה, מקורות הפרנסה

76% מהמשתתפים באים ממשפחות מלאות. 21% גרים עם האם בלבד, עקב גירושין, פרידה והתאלמנות. 80% מהנשאלים אמרו כי הוריהם עובדים (אם כי 20% מהם לא פירטו היכן). ל-94% מהם יש סבים וסבתות, אצל 22% גרים הסבים עם המשפחה. 87% מהמרוואיינים נמצאים בקשר עם הסבים.

על פי דיווחיהם, יחסיהם עם ההורים טובים עד טובים מאד: 90% מקשיבים להורים ומכבדים אותם, 86% אינם מתעלמים מההורים, 90% חושבים שההורים מכבדים אותם ואינם מנצלים אותם. 93% מהנשאלים חושבים שההורים סומכים עליהם. בעת מצוקה או קושי 62% מהנשאלים יפנו לעזרה להורים ו-72% מהם רואים בהוריהם את מקור התמיכה העיקרי. 62% מהנערים פונים לעזרה להוריהם כשהם נתקלים בבעיה.

הערכת כישורי השפה והישגים אקדמיים

90% מהמרוואיינים חושבים שהם מייטיבים לקרוא עברית, 89% חושבים שהם מייטיבים לכתוב בעברית. 96% מהם חושבים שהשפה המדוברת שלהם טובה. 61% חושבים ששליטתם בעברית תאפשר להם לעבור את בחינות הבגרות בתנ"ך ובאזרחות. 65% מעריכים את הישגיהם הלימודיים כטובים מאד, 71% מדווחים על יכולת קבלת בגרות מלאה.

שימוש בשפות

48% מהמרוואיינים מדברים עם החברים רוסית, 19% עברית, 28% הגדירו עצמם כדו-לשוניים. בבית 61% מדברים רוסית, 6.3% מדברים עברית, 28% משתמשים בשתי השפות.

היחסים בבית הספר עם מורים ותלמידים

- 43% אומרים שיש להם יחסים טובים עם המורים.
- לעומת זאת 34% חושבים שאין להם יחסים טובים עם המורים.
- 60% חושבים שהם מקובלים בכיתה.
- ו-37% לא מרגישים את זה.
- 2.8% לא ענו על השאלה.

הפרויקט בעיני הנערים והנערות

מדוע נוצר הפרויקט?

- לתת עיסוק לבני הנוער 15%.
  - כדי שלא נזריק סמים 2%.
  - לעזור בחיי היום יום 7%.
  - מניעה התחברות עם "אנשים לא נכונים" 9%.
  - להעסיק אנשים מהקהילה הרוסית.
  - כדי לאחד אותנו.
  - עזרה לילדים משכונות מצוקה.
  - עיסוק בשעות הערב.
  - לחזק את בני הנוער.
  - אין מה לעשות בחוץ.
  - להשתלב בחברה.
  - עזרה ותמיכה, מקום מפגש של עולים חדשים.
- ההיגדים הנ"ל מופעים בשאלונים בין 5% ל-7%.

מדוע הנערים לוקחים חלק בפרויקט?

- 34% רואים בפרויקט כמקום לביטוי עצמי.
- 16.8% רואים ב"ציפורי הלילה" מקום לקבלת כבוד.
- תמיכה רגשית מקבלים 12.6%.
- ל-20% חשובה תקשורת בשפת האם.
- 86% באים לביטוי מעניין.

אפיוני הקבוצה

- תדירות פגישות מתפלגת בין פעם אחת לשבועה ימים בשבוע, עם ממוצע 3.95 וסטיית התקן 1.6
- התפלגות המשתתפים נעה בין 2 ל-50, שלכל מפגש מגיעים בממוצע 16.3 בנים ובנות עם סטיית התקן 0.8.

תפיסת המדריך על ידי הנערים

- 97.8% חושבים שמדריך מבין אותם ותומך בהם טוב, וטוב מאוד.
- 91.5% ממשתתפי "ציפורי הלילה" חושבים שיכולים לקבל עזרה מכל סוג מצד המדריך.
- 7.5% מדווחים על יכולת חלקית בקבלת עזרה.
- ו-2.2% סבורים כי המדריך אינו יכול לעזור להם.
- כשיזדקקו לעזרה 33% מהנערים והנערות יפנו למדריך או למדריכה.

במה לדעת הנערים עשוי המדריך לעזור?

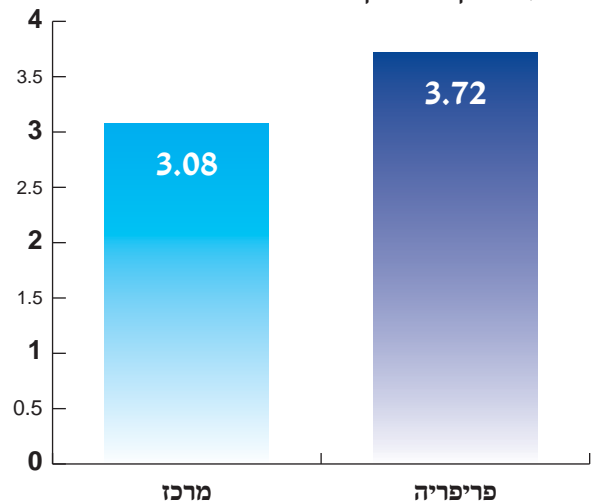
- אין דבר כזה 53%
- שיפור יחסים בכיתה 4%
- דברים מאוד אישיים 6%
- כלכלי-חומרי (כסף, אוטו, אופנוע...) 10.5%
- בולט חוסר העקביות בתשובות לגבי העזרה מצד המדריך.

שביעות הרצון מתפקודו של המדריך

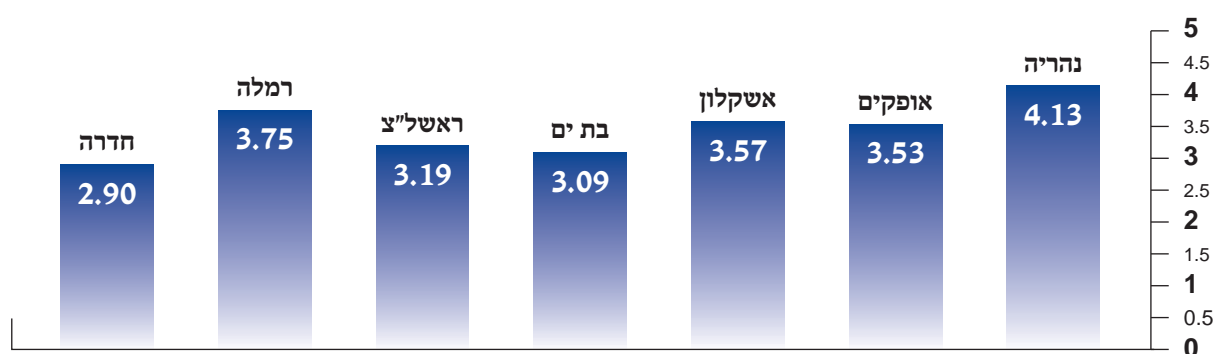
כדי לבדוק מהי שביעות הרצון מהמדריך הורכב משתנה חדש שבו נכללו הגורמים הבאים: כמה פעמים בשבוע, בממוצע, אתה נפגש עם המדריך. אתה חושב שהמדריך שלך: א. מבין אותך, ב. יכול לעזור לך? האם פנית למקום שהמדריך המליץ לך עליו? למי אתה פונה כשאתה נתקל בקושי או בבעיה? (כמה פניות למדריך). ממי אתה מקבל תמיכה באופן קבוע (גם התייחסות למספר פניות למדריך).

כדי לבדוק האם קיימים הבדלים בשביעות רצון מהמדריך במרכז ובפריפריה נעשה מבחן t למדגמים בלתי תלויים. ניתוח נמצא כי קיים הבדל מובהק בין שביעות רצון מהמדריך בין משתתפי מרכז ופריפריה: בפריפריה שביעות הרצון מהמדריך גדולה יותר.

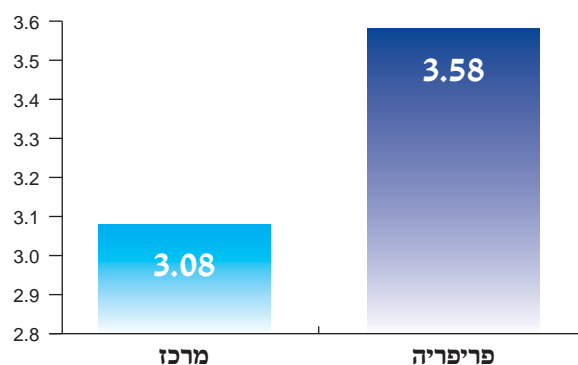
שביעות רצון מהמדריך לפי איזור

התרשים הבא מראה ממוצעים של שביעות רצון בכל הישובים שהשתתפו בהערכה

שביעות רצון מהפרויקט - מרכז מול פריפריה

כדי לבדוק את רמת שביעות הרצון מהפרויקט נבחרו משתנים משמעותיים לגבי הסבר הצלחת הפרויקט ונבנה משתנה חדש, המורכב מהתרומה היחסית של מספר המפגשים, הישוב, מספר משתתפים, אוכלוסיה, מיקום גיאוגרפי, שפה משותפת, יכולת של מדריך לעזור. נעשה ניתוח רגרסיה מרובה. הרגרסיה מראה כי השונות המוסברת ע"י המשתנים הנ"ל היא 52.3%, כאשר רק מספר המפגשים השבועיים תרם לשונות המוסברת באופן מובהק. כלומר, ככל שמספר המפגשים גבוה יותר, כך הצלחת הפרויקט גבוה יותר.

לאן מפנים המדריכים את חניכיהם לקבלת עזרה או שירותים נוספים?

מקום	מספר	% מכלל המשתתפים	% מתוך סך הפניות
מרכז למידה	9	10.55%	12.85
שירותי רווחה	2	2.1%	2.85
ייעוץ	1	1.05%	1.42
קידום נוער	9	10.55%	12.85
מרכזי מוזיקה וספורט	30	31.6%	42.85
מתנ"ס	15	15.8%	21.43
קב"ס	1	2.1%	1.42
מרפאה	1	2.1%	1.42
אחר	12	12.6%	17.1

89 הפניות ל-70 נערים: יש נערים שהופנו לשנים או שלושה מקומות. כמה פנו, כמה לא פנו - ולמה?

כיצד מתייחסים הנערים להפניות אלו?

מספר	% מכלל המשתתפים	% מתוך סך הפניות
49	70%	51.6%
21	30%	22.1%
70	100%	73.7%

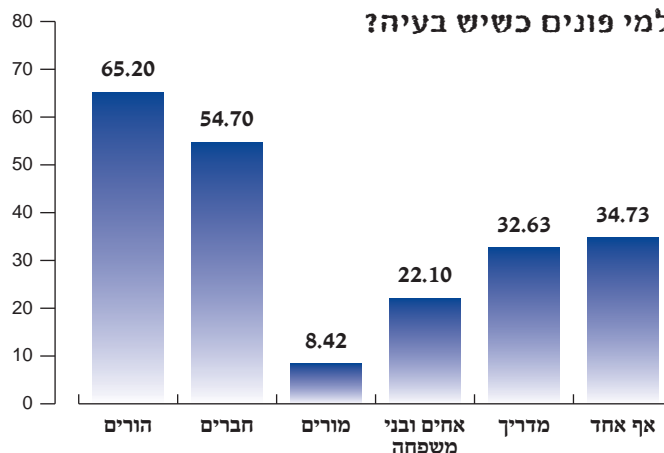
מדוע לא הלכתי למקום שמדריך המליץ עלי

47.6% (מתוך אלו שלא הלכו) לא ציינו סיבה, היתר אמרו ש"אין זמן", "לא יודעים", "לא רוצה", "יש עוד זמן עד לצבא", 6 מאופקים ציינו שאין מקומות כאלה.

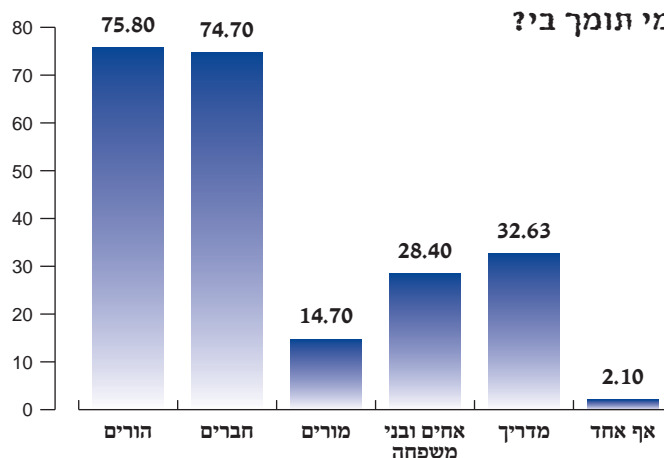
מודעותם של בני הנוער לפעילות בילוי פנאי ביישובם

בני הנוער מכירים אפשרויות בילוי פנאי נוספות, על ציפורי לילה, ביישובם: ברמלה 71% יודעים על קיומם של מתנ"ס או מועדון נוער או תנועת נוער, בחדרה 73% יודעים על האפשרויות הללו, בראשון 41%, בבת-ים 33%, באשקלון 12%, באופקים 55% ובנהריה 71%. הם יודעים שבמקומות אלו מתקיימים חוגים, פעילויות חברתיות, סדנאות ותגבור לימודי. 62% מהם לקחו, או עדיין לוקחים חלק, באחת או יותר מפעילויות אלו. 33% לא משתתפים בפעילויות כל שהן, כשהסיבות העיקריות הן חוסר מידע וחוסר עניין.

למי פונים כשיש בעיה?

מי תומך בי?

הגדרות הזהות העצמית של הנערים

הוצעו שלוש אפשרויות: יהודי, ישראלי, רוסי/כל לאום סובייטי אחר - וכל שילוב אפשרי ביניהם. 33.75% מהמשתתפים מדווחים (גם) על זהות ישראלית, 54% מזדהים (גם) עם ארץ המוצא שלהם, 45% מגדירים את עצמם (גם) כיהודים. אצל 78% מופיע בהגדרה "יהודי" או "ישראלי".

מופיעים גם הצירופים

- "ישראלי-יהודי" - 12.5% מהמשתתפים.
- "ישראלי-רוסי" - 16.25% מהמשתתפים.
- 7.5% בחרו בזהות משולשת: "ישראלי-יהודי-רוסי".
- 5% מהמשתתפים מגדירים את עצמם לפי ארץ מוצא בלבד.
- הרכב הכי נפוץ הוא "ישראלי-רוסי": 16.25%.
- והכי נדיר "ישראלי-רוסי-יהודי": 7.5%.
- על זהות זאת או אחרת דווחו 98.75% מהמשתתפים.
- ורק משתתף 1 לא מילא שום זהות.
- 87% מרגישים בישראל בבית.

ניתוח ומסקנות

מי הם הנערים והנערות הלוקחים חלק בפרויקט "ציפורי לילה"?

התמונה הראשונית העולה מהשאלונים אותם מילאו, חיובית: כולם לומדים, רובם באים ממשפחות מלאות, רובם מעריכים גבוה למדי את כישורי השפה שלהם ואת הצלחתם האקדמית, יש להם יחסים נפלאים עם ההורים וטובים עם הסבים, הם תופסים את המדריכים שלהם כידידי נפש בוגרים, המסוגלים לעזור להם בכל קושי ובעיה, הם בעלי זהות תרבותית לאומית מורכבת (דבר האופייני למרבית עולי חמ"ע) ויותר מ-85% מהם מרגישים בישראל בבית. רובם מכירים את האופציות לבני הנוער המוצעות ביישובם - ואפילו חלקם התנסו בהם.

ולאור כל זה נשאלת שאלה אחת: מדוע הם מתגודדים ברחובות בלילה, כמעט כל לילה? האם התופעה אופיינית לכלל בני הנוער בישראל (שוטטות לילית ברחובות) או רק לעולים צעירים? במסגרת הערכה זאת לא נחקרה תופעת ההתגודדות של בני הנוער בישראל, אולם מהנתונים שנאספו ביישובים בהם מתקיים הפרויקט, עולה כי כ-5% עד 10% מבני הנוער העולים מתגודדים ברחובות על בסיס קבוע, מדי לילה. האם הדבר מסכן אותם, וזאת למרות העובדה שמרביתם לומדים בשעות הבוקר? התשובה היא - כן, הדבר מסכן אותם. הביסוס לטענה זאת נמצא בסטטיסטיקות של המשטרה, המראות כי אחוז העבריינות בקרב נוער עולה גבוהה פי שניים מייצוגם באוכלוסייה (כ-25% מתיקי עבירות הנוער שנפתחו - נפתחו לנוער עולה מחמ"ע - זאת לעומת היותם 10.3% בקרב שכבת הגיל שלהם באוכלוסייה. בקטגורית עבירות סמים חלקם עולה לכדי 35%). במילים אחרות - ההגירה כשלעצמה הינה פקטור סיכון משמעותי לגבי נוער מתבגר. התופעה מוכרת בכל ארצות ההגירה. (זאת בניגוד לבוגרים מהגרים, שאחוזם בפעילות עבריינית נמוך מאחוזם באוכלוסייה ונמוך מאחוז העבריינות של בוגרים ישראלים וותיקים).

גם הנערים עצמם רואים בשוטטות הלילית סכנה פוטנציאלית לעצמם: לשאלה מדוע לדעתם קיים הפרויקט, הם השיבו: "עזרה לילדים משכונות מצוקה - 5%, לתת עיסוק לבני הנוער 15%-, כדי שלא נזריק סמים - 2%, לעזור בחיי היום יום - 7%, מניעת התחברות עם "אנשים לא נכונים" - 9%." יותר משליש מבין הנוער שענה לשאלונים רואה עצמו מועמדים פוטנציאליים להתנהגות מסכנת ועבריינית.

התחום הלימודי

החלוקה בין בתי ספר עיוניים ומקצועיים: לפי דיווחי הנשאלים 46% מהם לומדים בבתי ספר עיוניים, (זהה לממוצע הארצי לגבי בני נוער עולים*) 28% בבתי ספר מקצועיים ו-14% בבתי ספר אחרים, (זאת לעומת 53% בממוצע הארצי לגבי תלמידים עולים*) ו-6% מהם אינם לומדים ואינם עובדים (הם בגילאי 19-21). 71% מדווחים על יכולת קבלת בגרות מלאה. נתון זה גבוה ב-46% מהממוצע הארצי של הזכאים לתעודות בגרות מקרב נוער עולה מברית המועצות לשעבר.** כשליש מהם עובדים (בנוסף על לימודיהם), ואחוז זה דומה לאחוז נוער העובד והלומד בקרב הישראלים הוותיקים.

משפחה

הנערים והנערות דיווחו כי 20% מהוריהם לא עובדים - זאת לעומת נתון ארצי של אבטלה של 5.8% (חודש אוקטובר 2008), כלומר אחוז האבטלה בקרב משפחותיהם גבוהה פי 4 מהממוצע הכללי בישראל. גם מתוך 80% האחוז שצינו כי הוריהם עובדים - 20% לא פירטו היכן. מתוך שיחות עם הנערים והנערות בזמן מילוי השאלונים עלה כי הם אינם רוצים לציין את מקום העבודה של הוריהם. יתכן כי ההסתרה היא תוצאה של בושה (על פי הנתונים הארציים לגבי עולי ברית המועצות לשעבר, 67% הם בעל השכלה אקדמית, אך רק כ-30% עובדים במקצוע).

למרות האחוז הגבוה, יחסית לנתונים על אוכלוסיית העולים מחמ"ע, של המשפחות השלמות (76%), בהשוואה לאוכלוסייה הכללית הישראלית, בה 89% מהמשפחות הן משפחות שלמות, זהו נתון העלול גם הוא לאות על מצוקה אפשרית. היחסים עם ההורים, הזוכים לדירוג גבוה ביותר בשאלונים (הן ברמת יחסים בין-אישיים, הן ברמת קבלת תמיכה ועזרה) אינם אופייניים לנוער בגיל ההתבגרות, וודאי שלא לנוער מהגר בגיל זה. מאחר וזהו שאלון עמדות, אין לנו מקורות נוספים לגבי חלק מהנתונים שהתקבלו, אך בהשוואה לנתוני מחקרים בתחום, יתכן ויש כאן הטיה מתוך רצון לשמור על חזות משפחתית נורמטיבית.

תפיסת כישורי השפה

מקרה דומה קורה עם הערכת כישורי השפה שלהם: אחת הבעיות העיקריות בחטיבות הביניים ובחטיבות העליונות היא רמת העברית של התלמידים העולים, גם אם עלו לפני עשור או יותר. הבעיה אינה בשפת הדיבור, אלא בכל הקשור בהבנת הנקרא וביכולת התבטאות בכתב. יתכן ואחת הסיבות להערכת כישורי השפה של עצמם נעוצה בעובדה שבשל סגירותם החברתית, הן בבית הספר, הן בבית, והן במקומות בילוי הפנאי - יש להם מקורות השוואה מועטים באשר לתקינות שפתם. ולמרות העובדה כי 96% ציינו כי העברית המדוברת שלהם טובה מאד - ברוב קבוצות המיקוד (אשר נערכו במקביל לשאלונים), רוב המשתתפים ביקשו לדבר רוסית.

* נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2004.
** מתוך פרוטוקול ועדת החינוך של הכנסת, תשובה לשאלתו של חבר הכנסת מלכיאור, מרץ 2008.

תפיסת המדריך

באשר לתפיסתם את המדריך

97.8% חושבים שמדריך מבין אותם ותומך בהם טוב וטוב מאוד, 91.5% ממשתתפי "ציפורי הלילה" חושבים שיכולים לקבל עזרה מכל סוג מצד מהמדריך. אולם משביקשנו לפרט את סוגי העזרה, התשובות היו:

■ אין דבר כזה (במה שהוא יכול לעזור) - 53%

■ שיפור יחסים בכיתה - 4%

■ דברים מאוד אישיים - 6%

■ כלכלי-חומרי (כסף, אוטו, אופנוע...) - 10.5%.

יתכן והערכתם את המדריך מרקיעה שחקים - אך רובם אינם רואים דבר בו הוא יכול לעזור להם באופן ממשי. אידיאליזציה של גיל ההתבגרות המתנפצת מול שאלה קונקרטיים - או הנטייה להשביע את רצונו של כותב השאלון?

הפרויקט מבחינת הנערים

הרוב המוחלט של הנשאלים חושבים כי הפרויקט "ציפורי לילה" מוצלח. חיפשנו מהם הגורמים המשפיעים על תפיסת הנשאלים כי הפרויקט מוצלח. לשם כך הורכב מדד מיוחד, שכלל מספר משתנים:

מספר המפגשים, המקום המפגש, סוג היישוב (פריפריה מול מרכז), מספר המשתתפים, סוג האוכלוסייה, שפה משותפת, יכולת של מדריך לעזור - אלה המשתנים המשמעותיים בהסבר הצלחת הפרויקט. נעשה ניתוח רגרסיה מרובה. הרגרסיה מראה כי השונות המוסברת ע"י המשתנים הנ"ל היא 52.3%, כאשר רק מספר המפגשים השבועיים תרם לשונות המוסברת באופן מובהק. כלומר, ככל שמספר המפגשים גבוה יותר, כך הצלחת הפרויקט גבוהה יותר. וכאן טמון גם ההסבר מדוע בפריפריה הפרויקט נתפס כמוצלח יותר - כיוון שתכיפות המפגשים שם בין המדריכים לבין הנוער גבוהה יותר. יתכן והדבר נובע מכך כי בפריפריה יש פחות אופציות לבילוי הפנאי (או כפי שאמרה משתתפת מאופקים "אין כאן כלום חוץ מהפרויקט") - ולכן הפרויקט נתפס במקומות אלו כאטרקטיבי יותר. גם לגבי הפופולאריות של המדריך הורכב מדד מיוחד בו נכללו הגורמים הבאים: כמה פעמים בשבוע במוצע אתה נפגש עם המדריך, האם אתה חושב שהמדריך שלך:

א. מבין אותך, ב. יכול לעזור לך? ג. האם הלכתה לשם? (התייחסות להפניות למקומות עליהם המליץ המדריך) ד. למי פנית כשנתקלת בקושי או בבעיה? (כמה פניות למדריך). ה. ממי אתה מקבל תמיכה באופן קבוע (גם התייחסות למספר פניות למדריך). כדי לבדוק האם קיימים הבדלים בשביעות רצון מהמדריך במרכז ובפריפריה נעשה מבחן t למדגמים בלתי תלויים. בניתוח נמצא כי קיים הבדל מובהק בין שביעות רצון מהמדריך בין הפריפריה למרכז: בפריפריה הוא גבוה באופן מובהק. יתכן וגם כאן זאת תוצאה יצירת אמון רב יותר אותו רוכשים החניכים למדריך, בעקבות תכיפות מפגשים גבוהה יותר.

המדריכים מפנים את החניכים לפעילויות ולשירותים נוספים ביישוביהם זאת על פי הצרכים שהם מזהים: 70% מהנערים והנערות הופנו עי ידי המדריכים למוסדות ולארגונים שונים. אחדים מהם - כמה פעמים. מקום ההפניה הנפוץ ביותר הם חוגי מוסיקה וספורט. אולם 30% מהם לא הגיעו למקום ההפניה. מחציתם לא ציינה שום סיבה. האחרים דיברו על חוסר זמן וחוסר רצון. יוצא איפה שמעטים מבין משתתפי הפרויקט מתנסים בסביבה אלטרנטיבית של בילוי פנאי, סביבה פחות הומוגנית מבחינה אתנית ותרבותית.

מה יודעים בני הנוער על פעילות לנוער ביישובם?

בני הנוער מכירים אפשרויות בילוי פנאי נוספות, על ציפורי לילה, ביישובם: ברמלה 71% יודעים על קיומם של מתנ"ס או מועדון נוער או תנועת נוער, בחדרה 73% יודעים על האפשרויות הללו, בראשון 41%, בבת-ים 33%, באשקלון 12%, באופקים 55% ובנהרייה 71%. הם יודעים שבמקומות אלו מתקיימים חוגים, פעילויות חברתיות, סדנאות ותגבור לימודי. 62% מהם לקחו, או עדיין לוקחים חלק, באחת או יותר מפעילויות אלו. 33% לא משתתפים בפעילויות כל שהן, כשהסיבות העיקריות הן חוסר מידע וחוסר עניין. ממצא זה אינו עולה בקנה אחד עם שיחות המיקוד שנערכו, במקביל עם העברת השאלונים, עם קבוצות נוער מהיישובים השונים: בראשון לציון למשל, עיר משופעת בפעילויות נוער, ידעו רק שתי משתתפות על קיומן של תנועות נוער בעיר. לשאלתי מה הם יעשו אם ייסגר הפרויקט, ענו המשתתפים, בהיסוס ניכר: "נלך לפאבים, נזריק סמים..." גם ברמלה הודיעו משתתפי קבוצת המיקוד שאין מה לעשות בעיר לבני נוער, ובאופקים טענו בפסקנות ש"אין דבר כזה" למרות שבעיר קיים מתנ"ס. יתכן והפער בין הנתונים לגבי ידיעה והשתתפות של בני הנוער נעוץ במידת תחושת הקשר והשייכות שהם חשים. המקומות האחרים אינם "שלהם", ולכן אינם נחשבים, או נתפסים כמשהו אינסטרומנטלי, למלא צורך ספציפי, דבר שאינו מתקשר מבחינתם לחווייה של חברות, או מהווה מענה לצרכים חברתיים-רגשיים.

כאן המקום לציין שבחלק מקבוצות המיקוד נשאלו בני הנוער על האפשרות לצרף לקבוצות "ציפורי לילה" נוער ישראלי. ההתנגדות לאפשרות זאת הייתה רבה, אם כי נוסחה באופנים שונים. בראשון אמרו מרבית בני הנוער כי "לא איכפת להם לצרף ישראלים - אך לא יהיה להם נעים איתנו, כי אנחנו נדבר רוסית והם לא יבינו כלום". ברמלה הייתה אופוזיציה מקיר לקיר לרעיון זה, הישראלים כונו "מרוקאים". ברמלה, מרבית המשתתפים הם יוצאי הרפובליקות האסיאתיות של ברית המועצות לשעבר ובאו מתרבות שאינה שונה בהרבה מהתרבות המזרחית. במילים אחרות, למרות שבשאלונים אחדים ציינו הנערים כי מטרת הפרויקט היא לשלבם בחברה הישראלית, הצעה קונקרטיית בכיוון זה נדחתה מכל וכל. כאן המקום לציין כי במחקרה של לריסה רמיניק (2005), על זוגיות בין קבוצות תרבותיות שונות, נטען כי קבוצות עולים אשר מאופיינות במגורים בשכונות אתניות נבדלות, הלומדות בבתי ספר בהם אחוז העולים בני הקבוצה האתנית הוא גבוה - כישורי השפה שלהם מופחתים, הם נוטים פחות להשתלב בחברה הכללית, וגם בבגרותם מעדיפים, באופן בולט, חברה של בני אותה הקבוצה.

זהות אישית ותחושת שייכות

הגדרות הזהות העצמית של הנערים

הוצעו שלוש אפשרויות: יהודי, ישראלי, רוסי/כל לאום סובייטי אחר - וכל שילוב אפשרי ביניהם. (33%) מהמשתתפים מדווחים על זהות ישראלית, (54%) מזדהים עם ארץ המוצא שלהם, (45%) מגדרים את עצמם כיהודים. אצל 78% מופיע בהגדרה "יהודי" או "ישראלי"

הוגדרו גם צירופים

- "ישראלי-יהודי" (12.5%) מהמשתתפים.
- "ישראלי-רוסי" (16.25%).
- (7.5%) מזדהים בזהות משולשת "ישראלי-יהודי-רוסי".
- (5%) מהמשתתפים מגדירים את עצמם לפי ארץ מוצא.
- הרכב הכי נפוץ הוא "ישראלי-רוסי": 16.25%.
- והכי נדיר "ישראלי-רוסי-יהודי": 7.5%.
- על זהות זאת או אחרת דווחו 98.75% מהמשתתפים.
- ורק 2 משתתפים לא מילאו סעיף זה.

מורכבות הבעיה של הזהות הלאומית של עולי חמ"ע ומוכרות ממחקרים רבים שנעשו בארץ. (ליסיצה ופרס 2000, ניז'דניק 2003, אפשטיין 2003, זסלבסקי והורוביץ 2005). ההנחה הרווחת היא שאין דפוס אחיד של גיבוש זהות לאומית בקרב עולי חמ"ע, שאצל חלקם הזהות היהודית-ישראלית מתחזקת עם זמן השהות בארץ, ואילו אצל אחרים - היא נחלשת עם הזמן. ברוב המחקרים עולה כי תפיסת היהדות היא בעיקרה לאומית-תרבותית - ולא דתית*

---

*עולים רבים עצובים בשל אי ההתאמה בין האוריינטציות הערכיות, אשר הם חושבים למקובלות במסורת היהודית, והערכים, אשר לפי דעתם, דומיננטיים בחברה הישראלית. לערכים יהודיים מסורתיים העולים מייחסים - השכלה, תרבות על כל גילוייה, כבוד ליצירה ותבונה, שמירת נורמות אתיות, כגון אחריות, ישר וכנות [...], ולא חשוב הוא אם האנשים מודרכים תמיד בהתנהגותם על-ידי הערכים המוצהרים. מה שחשוב לאין ערוך הוא שבתודעתם מעמד הערכים הללו גבוה וקובע את עיצוב האידיאלים. וכאשר הם רואים שבחברה, אשר הם היו רוצים להרגיש כשלהם, מעמדם של הערכים הללו פחות, הם חשים אכזבה עמוקה. על פי מחקרו של פרופ' דוד אפטקמן, 73% מהעולים החדשים לא מרוצים מרמת הנורמות המוסריות בישראל, לא חושבים שהן תואמות את המסורת היהודית ומאמינים באפשרות שינוי¹. כלומר, יהודי ברית-המועצות שהגיעו לישראל מייחסים חשיבות רבה מאוד לערכים ולנורמות הנתפסים על-ידיהם כ"יהודיים". עם זאת, לדעת העולים עצמם עולם התוכן שהם מייחסים לערכים ונורמות "היהודיים" שונה מזה המקובל בישראל. (ואדים רוטנברג, "הזהות העצמית של היהודים מברית-המועצות לשעבר בישראל", בקובץ בעריכת לודמילה דימרסקי-ציגלמן, יהודי ברית-המועצות במעבר, כרך 4 (ירושלים, 2000), עמ' 214. (בתוך אפשטיין 2003).

בולטת ההגדרה העצמית הגבוהה על פי ארץ המוצא בשילוב עם אחד המרכיבים הישראלי/יהודי.

עם זאת 87% מהנשאלים מרגישים בישראל - בבית. לאור תיאור הווייתם המבודדת למדי, הן בשכונות מגוריהם, הן באופן בילוי הפנאי, הן בקבוצת החברים, נשאלת השאלה מה הם כוללים במושג "ישראלי"? האם זהו בית ההורים ומעטפת הקבוצה האתנית עמה הם מזדהים ובתוכה עוברת מרבית חייהם? מתוך המחקרים של רמיניק (2005) וזסלבסקי (2005) עולה כי לגבי חלק מהעולים הצעירים השירות הצבאי והלימודים האקדמאיים מזמנים מפגש בלתי אמצעי עם כלל החברה הישראלית ומפגש זה עשוי לעודד חלק מהם לתפיסה יותר רחבה של שייכות לאומית-חברתית ותרבותית. אולם, לפי רמיניק הדבר נכון בעיקר לגבי אותם צעירים שלא גדלו בשכונות הומוגניות, שלא למדו בבתי ספר עם אחוז גבוהה של עולים, ושחבריהם בני אותו המין הם ישראלים. מאפיינים אלו אינם תקיפים לגבי רוב בני הנוער המשתתפים בפרויקט "ציפורי לילה".

סיכום שאלוני הנערים וקבוצות המיקוד בהם השתתפו

האם מצבם של מרבית המשתתפים בפרויקט "ציפורי לילה" הוטב מאז התחילו להשתתף בפרויקט? נראה בהחלט שכך הוא הדבר. מבחינה אישית, חברתית ורגשית הם מצאו שותפים (מדריכים, נערים ונערות אחרים, הדומים להם). גם לילותיהם בטוחים יותר: מבוגרים משמעותיים מבחינתם נמצאים עימם ברחוב או במועדון. האם הפרויקט עוזר להם בתהליך השתלבותם בחברה הכללית? יתכן כי כאן מתחיל הפרדוקס: ככל שהפרויקט במתכונתו הנוכחית, מצליח יותר - כן קטנים סיכוייהם להשתלב בחברה הכללית. הסיבה העיקרית לכך היא שהפרויקט מנציח את התבדלותם מהחברה הרחבה ולא מפתח בהם כישורים, ואינו מעניק להם הזדמנויות למפגשים משמעותיים עם בני גילם - הישראלים הוותיקים. הוא לא מנסה לכוונם למאמץ השתלבותי בתוך החברה הישראלית הרחבה, ואף לא בתוך המרחב הציבורי והארגוני של ישוביהם. הסיבות לכך נעוצות הן בהגדרת המטרות והיעדים של הפרויקט, בו אין מטרה מפורשת של שילובם של החניכים בחברה הרחבה. בעיה נוספת היא בהגדרת מטה הפרויקט נערים אלו כנוער נורמטיבי. על פי הגדרות המקובלות היום בארץ, נערים אלו אינם נופלים בקריטריונים של נוער בסיכון. הם לומדים ולרובם יש משפחות (שלמות או חלקיות), הדואגות לצרכיהם הבסיסיים. אולם קריטריונים אלו אינם לוקחים בחשבון את המרכיב הבסיסי ביותר: היותם נוער מהגר. ראוייה לציון העובדה כי אלו אינם עולים חדשים זה מקרוב באו. הם נמצאים בארץ עשר שנים ויותר - וכ- 20% מהם ילידי הארץ. אין המדובר בשלב חולף אלא במציאות חיים שהפכה לדפוס קבוע.

"תהליך ההגירה והתאקלמות של עולי חבר העמים בחברה הישראלית, מלווים בקשיים ומחסומים רבים וכרוכים במשבר אישי, משפחתי, חברתי ותרבותי. במובנים מסוימים, הבעיה מחריפה עוד יותר, בקרב עולים צעירים. מהגרים צעירים נמצאים בגיל התבגרות הצעירה, חווים משבר נוסף במקביל למשבר ההגירה - משבר גיל ההתבגרות ובתוך כך, משבר של זהות ודימוי עצמי. השינויים הדמוגרפיים, המשפחתיים, החברתיים והתרבותיים שכרוכים בתהליך ההגירה, בשילוב המאפיינים הייחודיים של ההתבגרות, הופכים את אוכלוסיית העולים לאוכלוסיית סיכון פוטנציאלית (לשם, 1993).

ההגירה לארץ חדשה מפגישה את הצעיר עם מערכת עמומה ולא מוכרת של גבולות, ערכים והזדמנויות והוא צריך לעבור תהליך מורכב ומייגע של למידה והסתגלות. על כן, ההגירה גוררת בעקבותיה תחושות טבעיות של אובדן, חוסר אונים וכאב. הצורך של המתבגר העולה לשלוט במצב, מעורר אצלו תחושות של חרדה וכעס כאשר הוא נתקל בסביבה חדשה ולא מוכרת. הוא גם חש עלבון ובושה כאשר הוא מפרש את תגובות הסביבה כעוינות ומנוכרות. תחושות אלו מעוררות בו את הרצון להתחבא ולהתבדל מהחברה הישראלית ולהסתגר בחברת בני גילו מארץ מוצאו, שהם קבוצת "שווים" שלו. לפי הר-אבן (1993), זהו שלב שבו המהגר המתבגר מרגיש מתוסכל ואבוד עצות ותחושת הערך העצמי שלו נפגעת. תחושות אלה עלולות לגרום להתערערות הביטחון העצמי ולתחושה של ניכור, ניתוק והסתגרות." (א. אריאל, 2008).

איננו יודעים עד כמה התממש "הסיכון הפוטנציאלי" בקרב משתתפי הפרויקט "ציפורי לילה", אך בשיחות בלתי פורמאליות עם המדריכים נושא זה עלה. חלק מהנערים כבר הפגינו בעבר, התנהגויות מסכנות ואף עברייניות. וחלקם אכן מגיב בעוינות ובדחייה כלפי בני גילם, הישראלים הוותיקים. על פי סקר שנערך על ידי המדריכים בחודש מרס השנה, נתבקשו הנערים והנערות לענות על השאלה: כמה פעמים בשבוע הם נעדרים מבית הספר. מרביתם ענתה כי 2-3 ימים בשבוע. (!) * מחקרי הגירה רבים חוזרים ומדגישים כי המהגר, בשלב הראשון להגירתו, מעוניין להשתלב בחברה הקולטת. רק, כשלדעתו, הוא נדחה, הושפל, הופלה - הוא מסתגר ומתבדל בקרב הקבוצה האתנית שלו. תיקון המצב זה - ההתבדלות כמחאה על עלבון ודחייה - אמור להפכו לחלק אינטגרלי מהחברה הכללית.

בפרויקט "ציפורי לילה" תפסה זאת אינה באה לידי ביטוי. לנערים טוב בבעיה שנבנתה עבורם - אך בועה זאת היא שמחלישה אותם ומקבעת אותם כמיעוט. בנוסף לכך המאפיינים המשפחתיים של הנערים, רמת התעסוקה של הוריהם, עצם נוכחותם הקבועה והמתמשכת ברחוב - והיותם מהגרים, כל אלה הופכים אותם לנוער בסיכון. הסיכון הגדול כרגע מבחינתם הוא התפרקות הבועה - הפרויקט. המשך קיומו של הפרויקט במתכונתו הקיימת - ינציח את סגירותם. רק הרחבת תפוסת הפרויקט, הרחבת מטרותיו שיכללו גם שילוב בחברה הרחבה - עשוי לתרום להם תרומה מעצימה וארוכת טווח.

גורמי סיכון של משתתפי ציפורי לילה

הפרויקט יועד, מלכתחילה, לנוער נורמטיבי. הגדרת הנורמטיביות שאובה מהגדרות משרד האוצר. הגדרה זאת אומרת כי נער/ה הנמצאים בסכנת נשירה - או כבר נשרו, יתוקצבו באמצעות קידם נוער (ופרויקט היל"ה). נער או נערה שאינם עונים לקריטריון זה לא יתוקצבו באמצעות משרד הרווחה, במסגרת חוק הנוער. כיוון שרוב חניכי הפרויקט רשומים בבתי ספר שונים, ולרובם יש משפחות המספקות להם צרכים בסיסיים - הם אינם כלולים בחוק הנוער.

* דיווחו של מנכ"ל האגודה, מר אלי זרחין

- אנו סבורים כי הקריטריונים הללו אינם תואמים את המציאות בשטח של הנוער העולה.
הנוער המשתתף בפרויקט, מצוי בסיכון, בעוצמות משתנות. להלן רשימת גורמי הסיכון:
- נערים ונערות אלו עדיין לא השתלבו בחברה הקולטת למרות שיותר מ- 20% מהם נולדו בארץ, והשאר נמצאים כאן יותר מעשור (החלק הארי של חייהם).
  - השליטה של נוער זה בעברית היא חלקית ולקויה, מימד נוסף המקשה עליהם ליצור חברה לחברה הרחבה (ומהווה נימוק נוסף להסתגרותם ולהתבדלותם).
  - הנערים משוטטים ברחובות ובפארקים בשעות הלילה, באופן קבוע. הם חשופים לכל סכנות הרחוב (כנפגעים וכפוגעים). תופעת השוטטות קימת גם בקרב הנוער הישראלי הוותיק - אולם נוער זה הוא, בחלקו הגדול, נוער הנושר ממוסדות החינוך - ולכן זוכה לטיפול מטעם הגורמים הממסדיים.
  - הורי הנערים, בשל תהליך הקליטה הממושך והקשה אותו הם עצמם עוברים, מתקשים לתמוך, לעקוב ולפקח על ילדיהם.
  - אחוז האבטלה של הוריהם גבוה פי 3 מהנתונים הכלל ארציים.
  - בקרב הנוער המשוטט, הדובר רוסית, ישנו שימוש גבוה באלכוהול ובסמים (נתוני משטרת ישראל).
  - חלק מהנערות מקיימות יחסי מין בלתי מאובחנים, אף בגילאים צעירים (אפיון סיכוני ידוע בקרב נערות מהגרות).
  - אחוז המשפחות החד-הוריות הינו מאפיין מוכר של מצוקת בני הנוער - ורבים מחניכי הפרויקט אכן באים ממשפחות חלקיות.
  - נשירה סמויה ממוסדות החינוך. (הדיווח של מנכל האגודה)
- אולם כרגע, הסיכון הגדול, מבחינתם, הוא התפרקות הבועה - הפרויקט.
באם ב- 1.1.2009 ייסגר הפרויקט - שום גורם ממסדי, או אחר, לא ימשיך לעבוד עם נערים אלו. העלמות מבוגר משמעותי ואמין מבחינתם, מרחובות יישוביהם, תחשוף אותם באחת לכל אותם הסיכונים המוזכרים למעלה - הפעם בלי שום מערכת תמיכה. הנזק העלול להיגרם להם - ולקהילותיהם - הוא רב, וסביר ביותר שיקרה.

ניתוח ראיונות המדריכים בפרויקט "ציפורי לילה"

עשרה מדריכים ענו על שאלוני הערכה. השאלונים נענו במלואם ונתנו תמונת עולם ברורה לגבי תפיסתם את תפקידם. ממרבית השאלונים עולה דמות של מדריך/ה נלהבים, מעורבים רגשית בעבודתם, מעריכים את פעילותם כחשובה לשוב בו הם פועלים וכחיונית עבור הנערים. לדעת כל המדריכים הפרויקט צריך להתקיים גם בעתיד. כמעט כולם הביעו שביעות רצון מקשריהם עם הרכיזים ומהעזרה שהם מקבלים מהם. מדריך אחד, הלומד לתואר ב.א. במדעי החברה, מרגיש שאינו מקבל מספיק עזרה מקצועית כדי לקדם את עבודתו.

מטרת הפרויקט

נוכחותו של אדם מבוגר ברחוב עם נערים מתגודדים, בדרך כלל בשעות הערב. נעשה נסיון לבדוק עד כמה הפנימו המדריכים מטרה אלו.

להלן תשובות המדריכים, כלשונן

- לעזור לילדים עולים, שיהיה פחות סמים, אלכוהול ונשירה.
- לתת גב חזק לצעירים דוברי רוסית, שירגישו נח, שישתלבו, ידעו יותר על הסביבה, על מקום הישוב, על הארץ, לתת להם כלים לביטוי עצמי, הזדמנות להראות את עצמם מצד האומנות.
- לארגן את הפנאי לנוער כדי למנוע או להמעיט תופעות אנטי-סוציאליות, לפקח על הנערים.
- להראות לנערים שיש מי שמטפל בהם. לאפשר להם לעסוק בדברים שמעניינים אותם, אך הם לא יכולים לעשות זאת בלי עזרה.
- להרחיק מסמים ומאלכוהול, ואז יש פנאי וצריך למלא אותו.
- להיות כתובת לנוער שנמצא בחוץ. גיבוש בני הנוער.
- לבנות, לארגן ולגבש קבוצה ולעבוד איתן להעצמתן.
- ליצור קשר בין הנערים ברחוב לבין הגורמים במשרדים, להיות איש קשר לקשר, לאתר צרכים.
- זיהוי צרכים (של הנערים) ומתן מענה לצרכיהם. המצאות בקשר עמם כמלווה בוגר ואחראי. מניעת שוטטות.
- לשלב את הילדים במועדון, בקהילה, להוציא אותם מהרחוב ומהסכון, להרחיק משתייה ומסמים.

נראה שהמטרה הושגה והובנה: נוכחות אדם מבוגר, אחראי ואוהד ברחוב עם בני הנוער. לאותו האדם-המדריך - הרבה הזדהות עם בני הנוער, רצון לעזור, לתמוך, לשמור עליהם מפיתויי הרחוב, ואף להעצים אותם. גם בשאלוני הנערים עולה תמונה דומה. בשאלונים בולטת תפיסתו של המדריך את עצמו כפעיל בודד בשטח, בולטת בכל השאלונים. גם בישובים מרובי שירותים לנוער (כמו ראשון לציון). המדריכים תופסים את עצמם כבעלי שליחות חברתית-חינוכית, שאין להם שותפים. לגבי השאלה כיצד מתבטא שיתוף הפעולה עם הגורמים העירוניים הם מדברים על קבלת משאבים כספיים ומידע. לא נראה שהם מצידם תורמים משהו לשיתוף הפעולה הזה (מלבד "לחסוך לגורמים כאב ראש", כפי שכותב אחד המדריכים) - המדריכים אינם מרגישים כי עבודתם היא חלק ממערך גדול יותר של טיפול עירוני או יישובי בנוער עולה. תפיסת התפקיד העולה מהשאלונים היא של שליח בודד המציל קבוצה של בני חסותו (נוער דובר רוסית).

תפיסת תפקיד זאת בולטת גם בהתייחסות המדריכים לשני סוגי שותפויות נוספים: הורים ובית הספר. לשאלה האם צריך לשתף הורים בתוכנית, מחצית מן המדריכים השיבו "כן". כל המדריכים (גם אלה שהשיבו "כן") חוששים ששיתוף ההורים בפרויקט עשוי להתפרש על ידי הנערים כהפרת אימון מצד המדריכים כלפיהם. פחות ממחצית המדריכים המרוויינים מזכירים את החשיבות של שיתוף ההורים כשותפים משמעותיים מבחינת ההתפתחות של הנערים איתם הם עובדים. הנמצאים במיעוט, הרואים חשיבות בשיתוף ההורים כותבים: כי שיתוף ההורים בפרויקט עשוי לגרום להעצמתם שלהם, כהורים וכעולים. מישוהו אחר כותב על שיפור הקשר בין הנערים להורים. מדריך נוסף מזכיר כי בשל הקשר הטוב שלו עם ההורים, ההורים רגועים באשר לבילוי הפנאי של ילדיהם ומתייעצים איתו לגבי סוגיות שונות. גם רובם של המדריכים שהשיבו כי כדאי לשתף הורים בפרויקט, לא ידעו לענות על השאלה "מהי תרומתה העיקרית של מעורבות הורים בפרויקט?" ניתן להסיק מכך כמה דברים: מרבית המדריכים אינם מיחסים כוח משמעותי להורים בגידול ילדיהם. מרבית המדריכים אינם מבינים לעומק את תהליכי ההתפתחות של נוער מהגר - מתבגר, ואת התלבטויות ההורים בתחום זה. כמו כן ניתן לשער שחלק מהמדריכים (בשל העדר הכשרה משמעותית בתחום) בונים את רוב המלכיהם החינוכיים שלהם על סמך ניסיונם האישי כמתבגרים עולים, על כל מאבקהם וקשייהם עם ההורים שלהם.

שאלה אחרת שהופנתה למדריכים הייתה: "האם יש להפוך את הפרויקט לקשור למוסדות החינוך שבהם לומדים הנערים/ הנערות?" מתוך 10 מדריכים 2 השיבו "כן", ושמונה התנגדו לרעיון.

המצודדים ברעיון מדברים על

- שיתוף פעולה בין המדריכים לבין יועצות בית הספר.
- על קשר עם גורמי החינוך וקבלת עזרה מהם.
- על העובדה שעבודתם עם הנערים תבוא לידי ביטוי גם בבתי הספר בשל עיבוד התסכולים שלהם עם המדריך.

המתנגדים מביאים את הנימוק הבאים

- בית-הספר הוא גוף סמכותי, "לא לעניין".
  - הקשר עם בית הספר יכול להביא לאובדן האמון של בני הנוער במדריכים.
  - בית הספר הוא גורם ממשטר וכופה ומוטב כי עבודתם לא תתקשר אסוציאטיבית, לנערים, עם בבית הספר.
  - הקשר עלול להרתיע את הנערים (אבל המדריך מדבר על הצורך בזרימת מידע דו-כיוונית, בין בית הספר למדריכי הפרויקט...)
  - לא מעוניין בקשר, אך רוצה מידע מהגורמים החינוכיים על הנערים.
  - התנגדות לקשר לא מנומקת.
  - התנגדות לקשר ובו זמנית טענה כי הוא קיים כשיש לנערים בעיות בבית הספר.
- התמונה המתקבלת לגבי טיב הקשר הרצוי עם מוסדות החינוך היא מורכבת: רוצים מידע - אך רובם לא רוצים בשיתוף פעולה. גם כאן, כמו במקרה הקשר עם המוסדות ועם ההורים, נראה כי המדריכים מונעים על ידי זיכרונותיהם שלהם מבית הספר - ואינם מעבדים את ההתלבטויות שלהם בעבודה די הצורך.

באשר לתרומתו העיקרית של הפרויקט בעיני המדריכים יש הרבה היגדים על עזרה, גיבוי לנערים, פתרון בעיות על ידי המדריכים, ארגון פנאי, פעילויות מעניינות ביחד, וגיבוש חברתי. אין כל התייחסות לאינטגרציה חברתית בחברה הישראלית, או לשלוב תרבותי.* ראייה זאת חסרה אצל המדריכים כיון שזאת אינה מטרת הפרויקט.

להלן תשובותיהם

- יותר הכשרה לנוער, למשל מחנות קיץ כדי לגבש אותם יותר, יותר סיורים ופעולות חינוכיות.
- לפתוח מרכז לבני נוער דוברי רוסית ולעשות בו כל מיני פרויקטים מיוחדים ולהעסיק אותם בדברים מעניינים.
- שיהיה מקום ייחודי לנוער עולה ויותר תוכניות לשילוב הנערים בחברה הישראלית.
- לדעת בדיוק מה התקציב עומד לרשות המדריכים. מועדון, מקום משלנו.
- כנ"ל: פעילות חוץ קבועה. הציעו לי מועדון אך לי חשוב לעבוד איתם ברחוב. האם יש מקרים, ניסיון לשלב בין עולים וותיקים, בין ילדי ארצות שונות? בקבוצה שלי יש גם כמה ילדים מאתיופיה שתמיד מסתובבים עם "הרוסים".
- הגדלת תקציב.
- קבוצת בנות בשעות ובימים קבועים, סדנאות על בסיס קבוע, על ידי מנחה מקצועי.
- מועדון, ארגון אירועים, יותר מפגשים בין הערים - להתאחד.
- מתן עזרה מקצועית והכוונה למדריך איך לעבוד עם הנערים. הסמינרים זה לא מספיק.

רוב המדריכים מבקשים עוד תקציב, מועדון - מקום מיוחד משלהם, ארגון אירועים ופעילויות מיוחדות, הגברת הגיבוש הקבוצתי. שניים מדברים על תוכניות השילוב בחברה הישראלית ושניים מדברים על מעורבות מקצועית: האחד ברמת ההדרכה שלו, כמדריך, והאחרת - בסדנאות העצמה לנערות. רוב המדריכים רואים את הפרויקט כעומד בפני עצמו, מבקשים לשכללו ולשפרו.

---

*בתפיסת המדריכים זהו פרויקט הנותן מענה לצרכי נערים דוברי רוסית הנמצאים ברחוב - כרגע. תקוות חלקם היא כי החוויות החיוביות יביאו ליתר בטחון עצמי וליתר תחושת כוח בקרב המודרכים. אין בתשובותיהם ראייה רחבה יותר של שילוב חברתי של אנשים צעירים, שהיגרו לכאן לפני כעשור (או יותר) - ועדיין חווים תחושות של ניכור לגבי החברה הרחבה. הדבר חל גם על יותר מ-20% מהנערים או הנערות שנולדו בארץ, להורים יוצאי ברית המועצות לשעבר (תחושת הסגירות והבידוד עולה גם מתשובות הנערים). המדריכים נשאלו האם יש להם הצעות לשינויים במסגרת הפרויקט בעתיד.

סיכום ראיונות המדריכים

מתשובות המדריכים עולה מסירות רבה לתפקידם, רצון לעזור לנערים המתגודדים, התלהבות של עשייה ואמונה בדרכם. רובם רואים עצמם כבעלי שליחות חשובה. על היחס הזה משיבים להם הנערים בהערכה ובחום: 98% מהחניכים חושבים כי המדריכים מבין אותם טוב או טוב מאד.

המדריכים תופסים את הפרויקט כארגון אוטונומי ובדרך כלל גם יחיד, גם בישוים בהם קיימים שרותי נוער נוספים. למרות שמנו גורמים ביישוביהם עמם הם בקשר, טיב הקשר הוא קבלת משאבים ומידע. כמעט ואין שיתוף פעולה עם ארגונים העוסקים בנוער (גם בנוער עולה) ברמה של פיתוח תוכניות משותפות ואיגום משאבים. אין למידה משותפת. לגבי הקשר עם ההורים ובמיוחד עם מוסדות החינוך: מבחינת רוב המדריכים הם אינם שותפים משמעותיים בפרויקט. חששותיהם של המדריכים מפני הקשרים עם ההורים ומוסדות החינוך מובנים, אך נראה כי הם אינם מודעים לכוחותיהם ולפוטנציאל התרומה של ההורים ומוסדות החינוך להעצמת הנערים. נראה כי מבחינת מרביתם ההורים וגם גורמי החינוך נתפסים כמכשולים שיש לעקוף אותם, או לרצות אותם, או "להסתדר" איתם.

ניתן ליחס עמדות אלו אצל המדריכים לגילם הצעיר (גם הם עדיין חוששים, במידה זאת או אחרת, מההורים, מבית הספר, מרשויות), להדרכה שאינה מספקת בשטח - ולחוויותיהם הם והוריהם כמהגרים המנסים למצוא את דרכם בארץ חדשה.

המלצות

1. להפוך את ההדרכה בשטח לחלק אינטגרלי ומחייב מעבודת המדריכים. הנושאים החשובים בתחום הדרכה זאת הם: שילוב מהגרים צעירים בחברה הרחבה, היתרונות של העבודה עם ההורים וכלים לעבודה זאת, הכרות אישית עם גורמי רווחה וחינוך הפועלים בישוב והכלים לעבודה איתם, עיבוד התלבטויות בעבודה באופן קבוצתי, סיעור מוחות סביב נושאים המעסיקים את חברי הקבוצה, חלקים בהדרכה העוסקים בהעצמת המדריכים.
2. כפועל יוצא מהממצאים מומלץ לצור מערך של מפגשים אישיים עם יועצות בתי הספר, מפגשים בעלי אופי סדנאי, כדי לפתוח אפשרויות של הכרויות וקשרים אישיים שיקלו על המדריכים את שיתוף הפעולה עם גורמים אלו. חשוב כי ידעו מה מוסדות החינוך יכולים לתרום לפרויקט.
3. באופן דומה כדאי לעבוד עם גורמי הרשות שאמורים לתת מענה לכל הנוער בישוב - ודאי עם ארגונים ומוסדות העובדים עם נוער עולה.

סכום ההערכה והמלצות

פרויקט "ציפורי לילה" הוא פרויקט חשוב - ומצליח, אם כי אינו עומד בכל מטרותו ואינו משיג את כל יעדיו. נערים ונערות שבילו את לילותיהם בפארקים, ברחובות, ובסמטאות חשוכות, זוכים לנוכחותו של מבוגר משמעותי (בדרך כלל צעיר), המהווה אוזן קשבת לשאלותיהם ולבעיותיהם, והמציע פתרונות סבירים. אין אלה יותר קבוצות של נערים ונערות המסתובבים בלילות: הם הפכו לחבורות המבלות את זמנן הפנוי בחברה שנראית להם, מלווים על ידי המדריך/ה בהם הם בוטחים. ובכך חשיבותו של הפרויקט - ומכאן הצלחתו.

עם זאת, לדעת כותבת ההערכה, חסרה בתפיסת הפרויקט ראייה רחבה יותר של מצבם כנוער עולה, המתמיד להתבדל מהחברה הרחבה. על פי הידוע לנו מהמחקרים בתחום ההגירה, דפוס זה של התבדלות והסתגרות מתקבע בגיל הנעורים וקשה לשנותו, אף באמצעות אירועי חיים הנחשבים כ"המשלבים האולטימטיביים" - השרות הצבאי ולימודים במוסדות להשכלה גבוהה.

הנורמטיביות שלהם כרגע, עם כל הסיכונים שנמנו בניתוח שאלוני הנערים, תלויה על בלימה. זאת כיוון שהם חסרים את הכלים להשתלבות נורמטיבית בחברה הרחבה. במציאות החיים הבועה מספקת הגנה חלקית בלבד. תובנה זאת, שהפרויקט הינו בועה המנציחה, במידה רבה, את הוויית העולים הצעירים כקבוצה נפרדת ובלתי משתלבת, באופן משמעותי, בחברה הישראלית הרחבה, מצריכה עבודה ממוקדת ומקצועית על החלק הנוסף, של השילוב. חלק זה מין הראוי כי יבוא לידי ביטוי ברצינואל הפרויקט ובמטרותיו: שילובם המעשי, האפקטיבי, באמצעות כלים שירכשו המדריכים, בחברת בני גילם הישראלים הוותיקים. בלא החלק הזה הם נותרים נוער בסיכון (אם כי מצוקתם פחתה בעקבות הפרויקט).

המלצות

- להכשיר את המדריכים, באמצעות הדרכה קבועה, מחייבת ומקצועית. הם עצמם זקוקים לחוויית העצמה משמעותית, במהלכה יבדקו לעומק את עמדותיהם לגבי זהותם, תחושת ההשתייכות שלהם, ומעורבותם בחברה הישראלית.
  - נראה כי המדריכים זקוקים להכשרה ולהדרכה מעשית בכל הקשור לאפשרויות שיתופי פעולה, א. עם גורמי החינוך הבית סיפרי. ב. שיתוף פעולה עם ההורים.
  - כדאי לשקול אפשרות לשלב בעבודה מדריכים ישראלים, אשר יעבדו לצד המדריכים דוברי הרוסית. מודל זה, של שני מדריכים השונים מבחינה תרבותית, עשוי להוות מודל חינוכי חשוב לחניכיהם, וכמו כן להקטין את העוינות שביטאו חלק מהנערים והנערות כלפי החברה הישראלית.
  - האגודה לילדים עולים, כיוזמת הפרויקט, מן הראוי כי תנסה להביא לידיעת קובעי מדיניות כי הקריטריונים של סיכון ומצוקה של נוער עולה הם מורכבים יותר מהנהוגים לגבי אוכלוסייה שאינה עולה, זאת בתקווה כי הדבר יביא לשינויים במדיניות המשרדים הרלוונטיים.
- עם כל האמור לגבי הצורך בהדרכה ובהכשרה אינטסיבית למדריכים, נכון לציין כי העבודה המתבקשת מהם היא עבודתו של עובד נוער חינוכי-טיפולי*. זהו מקצוע אקדמאי שאיש מהם לא הוכשר לו. רובם מדריכי נוער, בעלי ניסיון בתחום במסגרות וולונטריות או חצי מקצועיות. ולכן נראה לנו כפתרון מקצועי בר-קיימה כי הממסד, האמון על טיפול וחינוך של נוער מהגר בסיכון, יהיה מעורב באופן ישיר, באמצעות בעלי מקצוע שברשותו, בעבודה עם נערים אלו. במילים אחרות, זהו המודל אותו גיבשה האגודה לילדים עולים. כדי להמשיך ולפתח אותו, ולהביא לידי מיצוי את הפוטנציאל הטמון בו, נראה לנו כי רצוי שמשרדי הרווחה, החינוך והקליטה יאמצו אותו ויעצימו אותו באמצעות כוח האדם המקצועי העומד לרשותם, הן ברמת הטיפול, והן ברמת שילוב משתתפיו בחברה הישראלית. פרויקט ציפורי לילה החל כפרויקט ייחודי, עבור נוער ששום מסגרת רשמית אינה מכירה בו כזקוק לתמיכה ו/או לטיפול. הפרויקט במתכונתו הנוכחית זוכה להצלחה (מבחינת הנערים). סגירתו תסב נזק ודאי לרובם.

*מסלול הכשרה כזה קיים במכללת בית-ברל והסטודנטים לומדים בו, לתואר ראשון, כולל התמחות, ארבע שנים.

ביבליוגרפיה

1. א.אפשטיין גשר. כתב-עת לעניינים יהודיים (הקונגרס היהודי העולמי), חוברת 147 (2003), עמ' 19-33.
2. א. אריאל "תוכנית הכנה לשחרור לחיילים עולים בודדים" (2008) בהוצאת צ"ל והסוכנות היהודית).
3. ט.זסלבסקי ות. הורוביץ (2005) "עולי ברית המועצות לשעבר שאינם רשומים כיהודים: גיבוש זהות והשתלבות בחברה ישראלית".
4. ס.ליסיצה וי. פרס, "עולי חבר העמים בישראל - גיבוש זהות ותהליכי אינטגרציה", סוציולוגיה ישראלית, כרך ג' (1) (2000), עמ' 13. במסגרת המחקר רואינו 400 איש.
5. פ. צלניק, "נערות עולות במצבי סיכון ומצוקה", על"ם 1999.
6. Niznik, *Dilemma of Russian-born Adolescents in Israel*.
Published in E.Ben-Rafael, Y.Gormy and Y.Roy *Contemporary Jewries Convergence and Divergence*.
252-Brill,Leiden-Boston,2003, p.p.236
7. I. Remennick *Cross cultural dating on an Israeli campus: Why are Russian immigrant women more popular than man*
Journal of Social and Personal Relationships, Vol. 22, No. 4, 435-454 (2005)

תודות

אני מבקשת להביע את תודתי הרבה לכל מטה הפרויקט: המנכ"ל, הרכזים וחוקרת הפרויקט אשר עשו כמיטב יכולתם לאפשר את קיומה של הערכה זאת. הם חשבו התלבטו והיציעו הצעות - והדבר היה לי לעזר רב. כמו כן הם לא חסו על זמנם (לעיתים הפרטי) ועל המאמצים שהשקיעו בהעברת השאלונים, בריאיון המדריכים ובהעברת קבוצות המיקוד. אילולא עבודתם המסורה, הערכה זאת לא הייתה נכתבת.

נספח 1

השאלון הורכב על פי הדגם של דר' חיה ג'משי - תכנון מדידה והערכה

ראיון לנערים בפרויקט "ציפורי לילה"

- א. כמה שאלות על התכנית שאתה משתתף בה
1. מדוע נוצר הפרויקט ציפורי לילה?
  2. כמה פעמים בשבוע אתה נפגש עם המדריך?
  3. כמה חברים משתתפים בכל מפגש?
  4. מי הם חברי הקבוצה?
  5. מדוע אתה בא לפעילות? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת):
    - א. מקום לביטוי עצמי
    - ב. קבלת כבוד
    - ג. קבלת תמיכה רגשית
    - ד. תקשורת בשפת האם
    - ה. בילוי מעניין
    - ו. אחר
  6. אתה חושב שהמדריך שלך:
    - א. מבין אותך (דירוג: 1-5)
    - ב. יכול לעזור לך (דירוג)
  7. במה המדריך עוזר לך?
  8. במה הייתה רוצה שהוא יעזור לך - והוא לא יכול?
  9. האם קיימים בישוב שאתה גר...
    - א. מתנ"ס
    - ב. מועדון
    - ג. תנועת הנוער
    - ד. מסגרות אחרות
  10. מה הם מציעים לבני הנוער?
    - א. חוגים
    - ב. פעילות חברתית
    - ג. סדנאות
    - ד. שיעורי תגבור
    - ה. אחר
  11. האם אתה לוקח חלק בפעילותם?
    - א. כן
    - ב. לא
  12. אם לא, מדוע:
    - א. אין מידע
    - ב. לא מעניין
    - ג. תשלום גבוה
    - ד. ניסיון לא מוצלח
    - ה. מרחק פיזי
    - ו. אחר
  13. האם המדריך שלך הפנה אותך לאחד הארגונים שאו השירותים בישוב? האם הלכת לשם? אם לא, מדוע?
    - ב. כמה שאלות עליך:
      1. גילך:
      2. מין:
      3. באיזה בית ספר אתה לומד?
        - א. עיוני
        - ב. מקצועי
        - ג. אחר
        - ד. לא לומד כלל

4. האם אתה עובד?
 א. כן, איפה ובאיזה תפקיד:
 ב. לא
 5. ארץ לידה:
 6. שנת העלייה שלך או של משפחתך (אם נולדת בארץ):

ג. כמה שאלות על המשפחה

1. עם מי אתה גר?
 2. מצב משפחתי של ההורים:
 א. נשואים
 ב. גרושים
 ג. פרודים
 ד. אחר
 7. אמך
 א. עובדת, איפה ובאיזה תפקיד?
 ב. לומדת
 ג. גמלאית
 ד. מובטלת
 8. השכלתה והמקצוע שלה:
 9. אביך
 א. עובד
 ב. לומד
 ג. גמלאי
 ד. מובטל
 10. אם עובד, איפה ובאיזה תפקיד?
 11. השכלתו והמקצוע שלו:
 12. מספר ילדים במשפחה:
 13. איפה גרים האחים?
 14. האם יש לך סבים וסבתות?
 15. אם כן, האם אתה בקשר איתם
 א. כן
 ב. לא (או דירוג)

16. באיזו מידה אתה מסכים עם היגדים הבאים (5-1):

- אני מקשיב להורים
- אני מכבד את הוריי
- אני מתעלם מההורים
- ההורים מעריכים אותי
- המשפחה מנצלת אותי
- ההורים משווים אותי לאחיי
- ההורים סומכים עליי

ד. כמה שאלות על בית הספר

1. איך אתה מעריך את הישגיך? (5-1)
 2. מה לדעתך סיכוייך לקבל בגרות? (5-1)
 3. איזה יחסים יש לך עם המורים? (5-1)
 4. לדעתך, האם אתה מקובל בכיתה? (5-1)

ה. עוד כמה שאלות

1. איך אתה מעריך את שליטתך בעברית? (5-1) קריאה: כתיבה: דיבור:
 2. האם זה מספיק להצלחה בבגרות בהיסטוריה ותנ"ך?
 3. בטלוויזיה אתה מעדיף לראות תכניות
 א. ברוסית
 ב. בעברית
 ג. ברוסית עם כתוביות עבריות
 ד. בעברית עם כתוביות רוסיות
 ה. אחר

17. איזה אתר אינטרנט אהוב עליך? (ניתן לציין כמה)
18. באיזו שפה אתה מעדיך לדבר עם חבריך?
19. למי אתה פונה כשנתקל בבעיה:
- א. הורים
  - ב. חברים
  - ג. מורים
  - ד. יועץ חינוכי
  - ה. אחים
  - ו. בני משפחה
  - ז. מדריך התכנית
  - ח. אף אחד
  - ט. אחר
20. האם אפשר להגיד שיש לך הרבה חברים? (5-1)
21. מה המוצא של חבריך?
22. ממי אתה מקבל תמיכה קבועה:
- א. הורים
  - ב. חברים
  - ג. אחים
  - ד. מורים
  - ה. מדריך
  - ו. אף אחד
  - ז. אחר
23. האם אתה תומך במישהו? (אותה הרשימה)
24. אם כן, כיצד?
25. איך אתה מגדיר את עצמך? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת):
- א. ישראלי
  - ב. רוסי
  - ג. יהודי
  - ד. אחר
26. האם אתה מרגיש בבית בישראל? (5-1)

נספח 2

ראיון למדריך

אינפורמציה כללית ורקע אישי

גיל:

שנת עלייה:

השכלה:

היכרות והכשרה בתחום קליטת עלייה (פרט):

הקשר עם הרכז/ת ו/או יועצת:

שווק הפרויקט

כיצד נוצר הקשר עם הנערים/הנערות?

כיצד נתפש הפרויקט בתוך הישוב?

כיצד לדעתך גורמים בבתי הספר רואים את הפרויקט?

מי בישוב יודע על הפרויקט?

מטרות הפרויקט

מהן מטרות הפרויקט כפי שאת/ה רואה אותן?

תרומת הפרויקט

מהי לדעתך התרומה העיקרית של הפרויקט? צייני/י מהם התרומות של הפרויקט לנערים/נערות, לבתי הספר, לחברה.

האם הפרויקט גרם לך לשנות עמדותיך כלפי נוער עולה?

האם הפרויקט מקנה לך כלים ומיומנויות להתמודדות עם אוכלוסיית הנוער העולה?

קבוצת הנערים/נערות

כיצד נבחרו הנערים/הנערות לפרויקט?

מה היו הקריטריונים לבחירתם?

האם לדעתך הנערים/הנערות אכן נבחרו לפרויקט בהתאם לקריטריונים?

האם גודל הקבוצה מתאים?

האם נוצרה קבוצה ייחודית?

אם כן באיזה אופן?

באופן כללי איך את/ה היית מאפיין/ת את קבוצת הנערים/הנערות המשתתפת בפרויקט?

האם לדעתך יש הבדלים בין הבנים לבנות בפרויקט? במה?

תכני הקבוצה

מהם תכני הקבוצה (פרט/י)?

האם המדריך או נערים/ות יוזמים אותם?

מה לדעתך הנושאים, הפעולות, הידע, והכלים שחשוב לכלול בעבודת הקבוצה?

באופן כללי מה צריכה לכלול הפרקטיקה של קבוצה בפרויקט?

האם התכנים והפעילויות מותאמים לצרכי הנערים/הנערות?

שיתוף הורים בתוכנית

האם צריך לשתף הורים בפרויקט? באיזה אופן?

מה החשיבות?

מה הנושאים שכדאי לדעתך להעלות עם ההורים?

מה תרומתה העיקרית של מעורבות הורים?

מה החסרונות של מעורבות הורים?

שיתופי פעולה

מיהם הגורמים השותפים בפרויקט? מה תפקידם?

כיצד אתה/את רואה את הקשר עם הארגונים?

מה מידת השפעתם של הארגונים על: הנערים, על בתי הספר, על מחלקת החינוך, ואנשי מקצוע?

מה תרומתם העיקרית של הארגונים השותפים?

מה תרומתם של גורמים אחרים השותפים לפרויקט?

האם יש ארגונים או גופים בישוב המתנגדים/אינם משתפים פעולה עם הפרויקט? מדוע לדעתך?

הפניות קונקרטיות

ציין לפחות גורם אחד בישוב שאתה נמצא ביחסי עבודה איתו.*

מבט לעתיד

האם תהיה המשכיות לפרויקט, כיצד?

האם חשוב לקיים תכניות כאלה בעתיד?

האם יש להפוך את הפרויקט לקשור למוסדות הלימוד שבם לומד חלק מהנערים/ות?

אם כן, מי צריך להעביר אותו לדעתך?

למי לדעתך חשוב הפרויקט?

כיצד והאם לדעתך תהיה לפרויקט השפעה על המתרחש בבתי הספר, על הנערים/הנערות, על עתידם, על המשפחות שלהם?

האם הפרויקט מוצלח?

האם המורים בבתי הספר צריכים להיות מעורבים בו? אם כן, באיזה אופן?

האם יש לך הצעות לשינויים בעתיד?

מהי לדעתך תרומתו של הפרויקט לקליטת עולים בחברה הישראלית?